

vyšškou, nemá býti přepřihována a stěžována těmi, kdo usilují o průpravné vzdělání pro školy odborné pro praktické životní povolání aneb pro t. z. v. nižší službu státní. Proto bylo správné stanovisko ankety vytvořití jednak účelnou odrůzenost 8řídřích škol středních (gymnasii, reálných gymnasii a osmiletých reálnek) i zrovnoprávnití je mezi sebou, jednak pro odliv vzpomenuřých vlastní škole střední cizich elementů zříditi jiný druh střední školy, ústav šestiletý po způsobu lycei dívčích, jak jsem výše při otázce II. již podrobněji naznačil. Jen ulehčením střední školy tímto způsobem bude možno způsobit, aby střední škola sama vlastních cílů výchovných a učebných dosahovala.

Dr. A. FISCHEROVÁ:

ŽENA AKADEMICKY VZDĚLANÁ.

(Přednáška.) *

Bylo již mnohokrát opakováno, že z nejpřiznačnějších rysů naší doby je změna, jež se děje v životě ženy. Nejnápadnější je tu ovšem vnější změna, jež se týče její výchovy, její účasti v povolání a v životních otázkách, jež jindy se dotýkaly jen sféry mužů. V předchozích přednáškách tohoto cyklu bylo ukázáno, jak se vyvíjí žena v jednotlivých povoláních, co v nich hledá a nalézá, jak si assimiluje prvky v nich obsažené a které nové požadavky, úkoly i boje z nich pro ni vyrůstají. Mým úkolem je promluvit o ženě akademicky vzdělané.

Upozorňuji hned předem, abych předešla nedorozumění a sklámá. Kdo čeká historii ženského studia v jednotlivých zemích nebo statistické údaje, v mé přednášce jich nenajde. Nemám v úmyslu mluvit o ženě akademicky vzdělané v Čechách, v Dánsku nebo v Americe, ani o tom, kterými jednotlivými fázemi v jednotlivých těch zemích probíhal boj za akad. studium žen. Chci spíše jen vyzdvihnout to, co bylo společno těmto snahám na různých místech, ukázat na jejich souvislost s ostatními požadavky ženského hnutí, zmínit se o rozdílu ženského studia v jeho počátcích a v jeho dnešním utváření. Dále se pokusím, podatí nástin vnitřních dějin, jakési psychologické charakteristiky.

Je dosti těžko, v naší době ještě stanovití přesně, koho rozumíme slovem akademicky vzdělaná žena. Řekneme-li akademicky

*) Stať zde otištěná tvoří prvou část přednášky proslouvené dne 17. ledna 1908 v Ženském klubu českém; celá vyjde spolu s ostatními přednáškami cyklu „Žena“.

občan, akademik, máme na mysli určitou představu — pojem, jehož obsah je dán dlouhým historickým vývojem, tituly, jehož užívání směli jen, jichž vzdělání vyhovovalo určitým normám. Ač dnes studentí netvoří již uzavřeného celku, ač nejsou již, jako kdysi, kastou s určitými privileji a povinnostmi, přece jen jsou svým předběžným vzděláním, svým příštím povoláním a i svým stářím celek mnohem jednodušší než ženy, které dnes si hledí osvojití vzdělání akademické. U těch je velmi mnoho růzností ve věku, v přípravě, v účelu a celé tendenci práce. Mezi studenty mají větší právo immatriculace, hospitantky a mimořádné posluchačky, je těžko při této mnohotvárnosti určití kriterion.

Mimo to třeba také při otázce předběžného vzdělání mítí na zřeteli, že právě v tomto se otvírá pole pro experimenty paedagogické, že na mnohých místech je vědomá odchylka od systému mužských škol. — V podstatě však znamená akadem. studium žen snahu, vyrovnat úroveň ženského vzdělání s těmi normami, které byly a jsou pokládány za nejvyšší stupeň vzdělání u mužů a pod názvem akademicky vzdělané ženy zahrnují ty, jichž vzdělání a intence možno měřiti oním měřítkem. V zmíněných již úchylicích, jež jsou zejména v druhu přípravy pro universitu, je také již část vývoje a charakteristiky ženského studia a vrátím se k nim ještě v své přednášce.

Úsilí vyrovnat vědění žen s nejvyšší úrovní vzdělání mužů — to je tedy snaha po akademickém vzdělání u žen. Snaha, která byf v naší době vystupuje zvlášť silně, přece není vlastní výhradně jí, ba souvisí více než ostatní snahy feminizmu s jinými kulturními fázemi. O organisovaném boji za ženská práva v oboru hospodářském, právním a politickém neslyšíme v historii — za to však jsou známa jména nebo charakteristiky žen, které pracovaly již dříve vědecky a rovnaly se jim vzděláním. Takové zjevy se vyskytují již ve starověku; v obci pythagorejské platily pro ženy tytéž normy jako pro muže, mezi alexandrijskými učenici vyskytují se též ženská jména. Ve středověku mnohé jeptišky znaly latinu a zabývaly se theologickou spekulací, — a přece tyto vědomosti, zaměstnávání se těmito problémy byly právě doklady nejvyšší učenosti u mužů. Renaissance pak i v světských kruzích, mezi šlechtou vyrovnala stupeň vzdělání obou pohlaví, vzdělání humanistické pokládáno za největší okrasu obou a jevílo se oběma stejně žádoucím. Zvlášť vynikaly v tom ohledu jižní romanské země, — učené kněžny se vyznamenávají klassickým vzděláním a k nim se druží dcery znamenitých učenců. Vyskytují se studentky ba i doцентky na universitách. Známa je z poněkud pozdější doby Francouzka Anne Dacier, učená překladatelka a komentátorka Ho-

mera a jiných řeckých i římských autorů. A podobných příkladů by se dalo více uvést.

Ale to všecko byly přece jen výjimky. Neběželo o žádné všeobecné vyvrácení názorů platících pro divčí výchovu, typus ženství zůstával nedotčen, a zhusta byly ženy, vynikající odbornými vědomostmi nad své družky, předmětem posměchu a stavěny jim za odstrašující příklad, ukazováno na ně jako na zjevy docela neženské. Za našich dob je však studium žen jevem sociálním a vymáhá kolektivního řešení, důkladné všeobecné reformy divčí výchovy. Je spjata úzce s komplexem problémů, jež v sobě zahrnuje ženská otázka — a historická kontinuita je dána právě vztahem k ní.

Zreformovat divčí vzdělání bylo přání, jež obsahovaly první nediferencované ještě programy feminizmu, protože zde spatřovaly klíč k správnému řešení celé otázky. Ve všech zaznívá protest proti paedagogickým názorům, platným pro výchovu dívek, schvalujícím a požadujícím jen to, co mohlo dodat lesku vystupování dámy v saloně. Právě proti typu dámy se obracely ony reformní návrhy. Požadovaly, aby výchova ženy měla na zřeteli skutečné životní potřeby, povinnosti v domácnosti a v rodině; chtěly více povětosti a opravdovosti. To hlásaly feministky jako Angličanky Hannah More, Mary Wolstoncraft, v Německu Luise Otto-Peters, ve všech zemích téměř debutuje ženské hnutí knihou takové tendencí.

Z těchto snah vyrůstají školy, které jsou reprezentovány asi t. zv. vyšší divčí školou, — ač tato též brzy klame naděje v ní kladené. Dále nastává nutnost rozřešit otázku: Kdo má mít hlavní podíl ve výchově dívek, učitelé či učitelky. Ženy požadují pro sebe toť právo, nechtějí a nemohou si dáti vzíti možnost působiti vlivně na duše dorůstající ženské generace. Proti tomuto požadavku namítáno, že nemají dost odborných a všeobecných vědomostí, aby samy vzaly do rukou divčí výchovu. Uznávají to samy, — a vymáhají si zařízení paedagogii, rovnocenných s mužskými. Když pak ani tato se nezdají dostatečná, usilují, alespoň v některých zemích — na př. v Německu — o to, aby byly připuštěny na universitu. Vymáhají si, že jsou pro ně zřizovány při filosofické fakultě t. zv. Oberlehrerinnenkurse, po jichž absolutoriu mohou skládat zkoušku.

To je jedna cesta, jež vede ženy k branám vysokého učení. Ostatně vyplývá požadavek, připuštění ženy k akademickému studiu již z programu feminizmu samého; má-li býti vybojována rovnoprávnost ženy s mužem na všech polích, tedy též v oboru vzdělání. Studují-li hoši, proč nemají studovat dívky? A požadavek tento kladou nejen propagatorky onoho směru ženského hnutí, jenž hlásá shodnost obou pohlaví, nejen ty t. zv. Frauenrechtlerinnen, ale i ty, jež vidí základní různost, a vidí v rovnoprávnosti ženy

jen nutnou podmínku pro to, aby její individualita se mohla plně rozvinouti.

Požadovaly tedy pro ženy přístup na universitu a také zreformování školství dívčího dle vzoru škol chlapeckých, ne snad, že by byly sledovaly systém na těchto platný zcela bezvadným. Ale běželo přece o to, ukázat, že žena má tu upiranou jí schopnost k práci, v níž dosud jen muži se uplatňovali. Kdyby byly přišly průkopnice emancipace s návrhy reformem, bylo by se to pokládalo za doznání neschopnosti. Proto se domáhaly přístupu k tomu, co vůbec bylo pokládáno za nejvyšší stupeň vzdělání. Tímto směrem se nesla celá agitace, tyto myšlenky se diskutovaly ve vyvolané jí tendenci literatury pro et contra. Průběh tohoto boje v jednotlivých kulturních státech vykazuje celkem podobné rysy a sledovatí jej v podrobnostech by znamenalo podati jen řadu fakt a dat, o sobě důležitých, jež by však líčení nedodaly názornosti a životnosti, nýbrž by je zbytečně prodloužily. Rozpoutává se dlouhá složitá polemika; se strany, ženskému hnutí nepřátelské, hájena these o naprosté, v samé přirozenosti založené inferioritě ženy v duševním ohledu, a these tato opírána o argumenty fyziologické, pronášené mnohde se zdáním úpiná neomylnosti. Proti tomu ukazovaly feministky na nedostatek zkušenosti o tom, jak žena dovede zastati intelektuální práci a žádají, aby příležitost pokusit se o ni byla ženám dána. Nejtěžší byl boj o lékářskou fakultu. Neboť studium na ní více než kterékoli jiné na filosof. fakultě pobuřovalo utálené názory o mravnosti a slušnosti. A při tom se v něm spatřovala přílišná konkurence. První pokus, dobyti medic. fakulty učinila jak známo Američanka Alžběta Blackwellová, jež již v létech čtyřicátých žádala o připuštění k lékářskému studiu. V Anglii byla r. 1860 Miss Garrett k němu připuštěna a poněvadž se myslelo, že případ tento zůstane ojedinelý, nekladeny jí zvláštní překážky v cestu. Teprve když jiné studentky jí následovaly, zdvihla se velká opposice, a ta přiměla ženy k tomu, že se snažily o založení zvláštní koleje. V živé diskussi vypracely námítky, že studium toto ženě nepřisluší, ukazovaly k tomu, že jednak je skutečná nesporná nutnost, aby byly ženy-lékařky, a že toto povolání není v rozporu s jejich vlastní povahou, ba naopak, že souvisí co nejtěsněji s jejím soucitem a s péčí o nemocné, ode dávna ženě svěřované. Založily si lékářskou školu pro sebe, již absolvoval již značný počet posluchaček v Anglii a v Indii působí již velký počet lékařek. — A podobně i v jiných zemích ženy absolvují tato studia, většinou však na vysokých učeních spolu se studenty, ne ve zvláštních kursech nebo na zvláštních ženských universitách. Na tomto nejvyšším stupni převládá koedukace, výjimku čini některá učiliště anglická, americká a ruská. V Anglii připouštějí staroslavné university v Cambridge a Oxfordu ženy sice ku zkouškám, přednášky

pro ně jsou však ve zvláštních kolejkách, mimo to učiněn u Londýna pokus o samostatnou ženskou universitu t. zv. Holloway-College. Vedle toho jsou však posluchačky na vysokém učení v Londýně a též na universitách skotských. — V Umí severo-americké je v každém státě universita státní pro obě pohlaví společně, vedle ní pak jsou privátní, buď koedukační nebo čistě ženské.

V Rusku jsou pro ženy zřízeny zvláštní kursy, jichž se do- mohly přes všecken odpor, který jim kladly kruhy vládní i odborné. Neboť ve studentkách tam spatřovaly živél revoluční, úzce spjatý se všemi podvratnými snahami. Ruská studentka má také dosud svůj zvláštní, od západních kolegůň ji odlišující ráz, protože většinou její práce je méně než vědeckým nebo osobně-praktickým zájmem nesená snahou po sociální činnosti, po tom, aby mohla přímo pů- sobiti pro blaho lidu — tedy altruistní tendence u ní převládá.

Dějí se též pokusy, aby se ženám otevřela právnická fakulta. Vědy hospodářské (přednášené však někde, na př. v Německu, na fakultě filosofické) mají velmi mnoho posluchaček. Je již několik doktorek práv v Paříži, v Itálii, ve Spojených Státech. V některých protestantských zemích smějí ženy studovat theologii a zastávat úřad duchovního. V poslední době pak jeví se i zájem o vědy technické — pomalu bude mít i druhé, mladší vysoké učení ženy mezi svými posluchači.

Otázka rovnoprávnosti studentův a studentek není ve všech státech stejně řešena. V Rakousku, v Bavorsku, ve Švýcarsku, kde absolventka gymnasia má na filosofické a medicínské fakultě stejná práva jako její kolegové, jsou poměry daleko příznivější než na př. v Prusku, kde dívka s rovnocenným předběžným vzděláním musí se teprve dovolovat u jednotlivých docentů, smí-li navštěvovati jejich přednášky. Nejpříznivější jsou celkem pro ženy podmínky ve Spojených Státech, v Evropě pak ve Skotsku, Dánsku a Skandi- navii; v severních těchto zemích bylo jim také vésti méně zápasů o připuštění na vysoké učení než jinde, a chování studentů k nim se vyznačovalo vzácnou kolegalitou.

I k nejvyšším akademickým hodnostem hledí dospěti vědecky pracující ženy. Je již několik docentek na ženských kolejkách angli- ckých a amerických — a i na universitách, jež navštěvují studenti i studentky: v Norvežsku, ve Švýcarsku a od loňského roku na filosofické fakultě vídeňské university.

Všeobecný je úkaz, že nejdříve, přes všechny theoretické boje, se ženám otvírá přístup k vysokému učení a pak teprve se hledí upravit střední školství tak, aby odpovídalo tomuto cíli. Tím se vysvětluje, že na universitu přicházely původně ženy s přípravou na rychlo sehnanou v rozmanitých kursech, jichž úkolem bylo po- skytnouti vzdělání gymnasijsní, ale za dobu mnohem kratší. Tedy první studentky mívaly vědomosti nabyté cestou odchylnou od sy-

stemu chlapeckých škol. Bývaly také většinou mnohem starší než studenti na tomtéž stupni. Je to vysvětlitelné, neboť odhodláni stu- dovati nebylo v nich vypěstěno tradicí, nýbrž pojaly je samy, z vlast- ního nitra k tomu jsouc puzeny, často proti vůli své rodiny a roz- hodně se tím ocitaly v rozporu s obklopující společností a s jejími zásadami o tom, co dívka smí a co nesmí. A tyto první studentky byly také nutné feministkami, cítilyť příliš výjimečnost svého po- stavení a nezbytnost boje, aby je uhájily. Z těchto okolností se plně vysvětluje ta jejich příkrost, ta negace, mnohdy vědomá, všeho toho, co se právem i neprávem zahrnuje pojmem ženskost. Neboť tuto podrobovali protivníci ostré kritice a tvrdili, že se nesrovnává s vážnou prací. Co zbývalo tedy studentkám, které chtěly pracovat, než umlčovat a zalkávat v sobě to, co mělo jim býti překážkou?

Ale věc se znenáhla vžívá, studium přestává býti čímsi, co se nesrovnává s požadavky společností. Má to dobrý vliv, zejména na úpravu středních škol divčích. Zakládána pro dívky gymnasia, jež z počátku měla zhuštěnější osnovu a méně let studijních než chlapecká, ale v dalším vývoji se úplně blíží typu těchto a tím odpadávají také mnohé obtíže, jež vyplývaly z jejich odchýlného rázu, na př. těžší zkoušky. Znenáhla se oddávají studiu již mladší dívky, jimž se v rodině i ve společenském styku dostává k tomu povzbuzení — ustaluje se jakási tradice, stírá se negativní exotický ráz, studentka se nevyklučuje svou snahou sama z rodiny i společ- nosti — a mnohým již dnes snad ani nepřijde na mysl, kolik bojů, odříkání, trpkých zkušeností a nepodářených experimentů musilo předcházeti, než cesta pro ně byla upravena.

Dlužno se zmíniti na tomto místě též o snahách spojití po- žadavky, kladené budoucím rádným posluchačkám, s moderními směry pedagogickými: uskutečnití totiž pro dívky gymnasium re- formní. — V poslední době pak se vzrůstá koedukace; dívky na- vštěvují školy chlapecké a tak zvykají již na střední škole spolupráci s kolegy, již jiné seznávají teprve na universitě.

To je tedy asi zřejmý nástin vnějších dějů akademického studia žen.

FRANT. ŠELEPA:

O REFORMĚ STŘEDNÍ ŠKOLY.

II.

Z prvních, kdo otázkou reformy středoškolské u nás v Ra- kousku začali hýbati v posledních letech, jest vídeňská „Kultur- politische Gesellschaft“, jež uspořádala v roce 1906 a 1907 dvě ankety o této otázce. První anketa byla vlastně dotazníkovou akcí a obracela se na bývalé žáky středních škol, tážajíc se na zkuše-